

LA SITUACIÓ ACTUAL DELS ESTUDIS SOBRE EL LLIBRE DEL SIRÀCIDA (1996-2000)

Núria CALDUCH-BENAGES

Farà qüestió d'un mes (desembre 2000), quan començava a preparar aquestes pàgines, vaig rebre una cordial invitació per a participar en la «Second International Ben Sira Conference» que tindrà lloc a l'«Ushaw College» de Durham (Anglaterra) de l'1 al 4 de juliol de l'any 2001, sota el tema: «What Kind of God? Ben Sira's Portrayal of the Deity», organitzada pel Dr. Jeremy Corley (Durham) i la Dra. Renate Egger-Wenzel (Salzburg). Recordo que la «First International Ben Sira Conference» es va celebrar fa cinc anys (1996) a Soesterberg, una localitat a la vora d'Utrecht (Països Baixos), sota la direcció de l'aleshores rector de la Universitat Catòlica d'Utrecht, el Prof. Dr. Pancratius C. Beentjes, amb motiu del centenari del descobriment dels primers manuscrits hebreus del llibre del Siràcida a la «genizah» de la sinagoga del Caire (1896).

Així, doncs, he pensat que aquesta panoràmica sobre la situació actual dels estudis sobre el llibre del Siràcida podria prendre en consideració aquest lapse de temps que va de l'any 1996 fins a l'any 2000. Si volguéssim fer marxa enrere fins a l'any 1980, hauríem de consultar l'estudi que Friedrich Vinzenz Reiterer va presentar a la trobada de Soesterberg: «Review of Recent Research on the Book of Ben Sira (1980-1996)».¹ L'autor es va concentrar en els següents apartats: nom de l'autor, canonicitat, transmissió del text, numeració, informació sobre la persona de Ben Sira, data del llibre, composició del llibre, temes centrals: influència cultural externa i interna (literatura grega, literatura egípcia, judaisme), saviesa-llei-creació, creació i literatura intertestamentària, l'elogi dels Pares, l'actitud de Ben Sira vers les dones.

Si fins a l'any 1965 l'únic tema que preocupava els estudiosos de Ben Sira era la qüestió textual, el descobriment del fragments d'un rotlle de Ben Sira a Masada (1964) i la successiva publicació d'aquests fragments,² així com la publicació dels fragments

1. Cf. P. C. BEENTJES (ed.), *The Book of Ben Sira in Modern Research. Proceedings of the First International Ben Sira Conference 28-31 July 1996 Soesterberg, Netherlands* (BZAW 255), Berlin 1997, pp. 23-60.

2. Y. YADIN, *The Ben Sira Scroll from Masada with Introduction, Emendations and Commentary*, Jerusalem 1965.

del text de Sir 51,13-30 trobats a Qumran,³ van capgirar la situació. L'autenticitat dels manuscrits medievals trobats al Caire quedava confirmada i s'obrien noves perspectives per als investigadors. Així, doncs, a partir de 1965 els estudiosos es van començar a interessar, per primera vegada en la història de la interpretació, per la teologia del llibre; posem, per exemple, les aportacions de Josef Haspecker i Johannes Marböck.⁴ Avui dia sembla que el contingut teològic del llibre continua despertant interès, com de fet ho demostra la temàtica de la propera Ben Sira Conference. Cal esmentar que l'any 1965 Joseph Ziegler va publicar l'edició crítica del text grec del Siràcida,⁵ una edició que és punt de referència per a tots els estudiosos del llibre.

La nostra panoràmica, que segueix amb algunes modificacions la classificació proposada per Beentjes en el seu darrer article sobre el Siràcida,⁶ contemplarà els següents apartats: bibliografies sobre el llibre del Siràcida; introduccions generals al llibre del Siràcida; traduccions amb notes del llibre del Siràcida; comentaris al llibre del Siràcida; el text hebreu del Siràcida i la seva història textual; estudis sobre les versions del Siràcida (grega, siríaca); estudis sobre determinades perícopes del Siràcida; estudis sobre algunes temàtiques del Siràcida; obres col·lectives sobre el Siràcida.

No pretenc d'oferir una informació exhaustiva, sinó més aviat donar una orientació sobre les línies d'estudi més sobresortints.

1. Bibliografies sobre el llibre del Siràcida

1. Alexander A. Di Lella, «The Wisdom of Ben Sira. Resources and Recent Research», *Currents in Research: Biblical Studies* 4 (1996) 161-181. Suplement a la bibliografia del seu comentari de l'*Anchor Bible* publicat en 1987.

2. Nuria Calduch-Benages, «Il libro di Ben Sira: saggio di bibliografia recente (1984-1994)», *Ephemerides liturgicae* 111 (1997) 419-433. Bibliografia general molt completa.

3. Friedrich V. Reiterer, en col·laboració amb Nuria Calduch-Benages *et al.*, *Bibliographie zu Ben Sira* (BZAW 266), Berlin 1998. Inclou uns tres mil estudis publicats a partir de l'any 1475. La primera part està ordenada alfabèticament i la segona cronològicament. Una completa introducció sobre el text del Siràcida (pp. 1-42) tracta els següents punts: el nom, la canonicitat, els descobriments textuals, el text hebreu, els manuscrits i les seves edicions i el problema de la numeració. Hi manca, però, un índex de referències dels capítols o versets del llibre i un altre índex o secció orientada temàticament.

3. J. A. SANDERS, *The Psalms Scroll of Qumran Cave 11 (11QPs^a)* (DJD 4), Oxford 1965, pp. 79-85.

4. J. HASPECKER, *Gottesfurcht bei Jesus Sirach. Ihre religiöse Struktur und ihre literarische und doktrinaire Bedeutung* (AnBib 39) Rome 1967, i J. MARBÖCK, *Weisheit im Wandel. Untersuchungen zur Weisheitstheologie bei Ben Sira* (BBB 37), Bonn 1971, nova edició posada al dia (amb un epíleg i bibliografia per a la segona edició) en BZAW 272, Berlin 1999.

5. J. ZIEGLER, *Sapientia Iesu Filii Sirach* (Septuaginta Vetus Testamentum Graecum XII/2), Göttingen 1980.

6. P. C. BEENTJES, «Five Years of Ben Sira Research (1994-1998). An Annotated Bibliography», *Bijdragen* 61 (2000) 76-88.

4. Florentino García Martínez, «Ben Sira: A Bibliography of Studies, 1965-1997», in J. Aviram – G. Foerster – E. Netzer (eds.), *Masada VI. Yigael Yadin Excavations 1963-1965. Final reports*, Jerusalem 1999, pp. 151-231. Conté uns sis-cents títols no gaire seleccionats. L'autor, sense tenir coneixença de la publicació de Reiterer i Calduch-Benages, s'ha inspirat en el recull (ple d'imprecisions) de Franz Böhmisch, «Bibliographie zu Jesus Sirach, Version 3» que es troba a Internet.

5. Pancratius C. Beentjes, «Five Years of Ben Sira Research (1994-1998). An Annotated Bibliography», *Bijdragen* 61 (2000) 76-88. L'autor ofereix una bibliografia actualitzada i molt interessant gràcies als seus comentaris i explicacions molt pertinents.

2. Introduccions generals al llibre del Siràcida

6. Maurice Gilbert, «Siracide», en *Dictionnaire de la Bible, Supplément XII*, Paris 1996, cols. 1389-1437. Article molt complet en tots els aspectes del llibre del Siràcida. Mostra especial interès per les qüestions literàries i teològiques.

7. Antonio Bonora, «Siracide», en A. Bonora – M. Priotto *et al.* (eds.), *LOGOS Corso di studi biblici*, IV: *Sapienziali e altri scritti*, Torino: Leumann, 1997, pp. 85-98. Introducció molt senzilla i fluïda en alguns aspectes, com, per exemple, els aspectes literaris del llibre.

8. John J. Collins, *Jewish Wisdom in the Hellenistic Age*, Louisville KY: The Old Testament Library 1997. El llibre es divideix en dues parts molt interessants i ben elaborades: «Hebrew Wisdom» i «Wisdom in the Hellenistic Diaspora». La primera part està dedicada al llibre del Siràcida: Ben Sira en el seu context hel·lenístic, Saviesa i Lleï, l'ètica de Ben Sira, el problema del mal i la justícia de Déu, la història i el destí d'Israel.

9. Richard J. Coggins, *Sirach* (Guides to the Apocrypha and Pseudepigrapha 6), Sheffield 1998. L'obra és de 100 pàgines. Tracta les principals qüestions del llibre de manera molt assequible. Cal no oblidar que forma part d'una col·lecció de guies de lectura als textos bíblics. Parla de l'estructura, la canonicitat, les llengües del llibre, l'ambient social i religiós, el judaisme, l'ús de l'Escriptura, la tradició sapiencial, l'elogi dels Pares, l'actitud vers les dones i alguns temes teològics. La bibliografia és extremadament reduïda.

10. Otto Kaiser, «Die Weisheit des Jesus Sirach», en id., *Die alttestamentlichen Apokryphen. Eine Einleitung in Grundzügen*, Gütersloh 2000, pp. 79-90. Poques pàgines ben aprofitades en què l'autor tracta els punts més destacats del llibre. Llàstima que la selecció bibliogràfica, tret d'algunes rares excepcions, només contempla obres escrites en alemany o anglès.

11. Alviero Niccacci, *Siracide o Ecclesiastico. Scuola di vita per il popolo di Dio* (La Bibbia nelle nostri mani 27), Milano: Cinisello Balsamo 2000. Es tracta d'un llibre molt senzill que vol ser una iniciació a la lectura del Siràcida (86 pàgines). Pertany a una col·lecció d'instruments per a l'apostolat bíblic i les escoles de la Paraula.

3. Traduccions amb notes del llibre del Siràcida

12. Nuria Calduch-Benages, «Introducción, traducción y notas al Libro del Eclesiástico», *La Biblia de Jerusalén*. Nova edició revisada i ampliada, Bilbao 1998, pp. 997-1070.

13. Maurice Gilbert, «Révision de la traduction et des notes du Livre de l'Écclesiastique», *La Bible de Jérusalem*, traducció francesa sota la direcció de l'École biblique de Jérusalem. Nova edició revisada i ampliada, Paris 1998, pp. 1171-1257.

4. Comentaris del llibre del Siràcida

14. En línia amb el projecte global de la *New Interpreter's Bible*, James L. Crenshaw, «The Book of Ben Sirach. Introduction, Commentary and Reflections», *The New Interpreter's Bible*, vol. V, Nashville 1997, pp. 601-867. És un comentari destinat al servei de l'Església per a encoratjar la predicació, l'ensenyament i l'estudi de la Sagrada Escripura. És un comentari molt pedagògic, amb una introducció i uns comentaris ben pensats i ben fets. L'apartat dedicat a la «Reflexió» a partir del text és més discutible.

15. Georg Sauer, *Jesus Sirach. Übersetzt und erklärt* (ATDA 1), Göttingen 2000. L'any 1981, Sauer publicava una traducció del Siràcida en llengua alemanya molt apreciada per les seves notes de caràcter textual: *Jesus Sirach (Ben Sira)* (JSHRZ III, 5), Gütersloh 1981. Vint anys més tard, l'autor ens ofereix un dens comentari (315 pàgines en lletra petita i poc espai interlinear) del text hebreu i, quan aquest manca, del text grec del Siràcida, precedit d'una àmplia selecció bibliogràfica (pp. 7-15) i una introducció general al llibre (pp. 17-35). L'obra serà un punt de referència obligatori per a tots els estudiosos. Recordem que des de 1987, any en què Skehan – Di Lella varen publicar l'obra *The Wisdom of Ben Sira* a l'Anchor Bible, no s'havia escrit cap altre comentari científic a l'obra de Ben Sira.

5. El text hebreu del Siràcida i la seva història textual

16. Thierry Legrand, *Le Siracide. Problèmes textuels et théologiques de la recension longue*. Tesi no publicada, dirigida pel Prof. Marc Philonenko a la Facultat protestant d'Estrasburg 1996. Fa la història de la transmissió del llibre del Siràcida a partir de la versió llarga: 1) estudi de la forma llarga en les quatre versions: hebreu, grec, llatí i siríac; 2) relacions entre les diferents recensions; 3) pensament teològic en la versió llarga.

17. Pancratius C. Beentjes (ed.), *The Book of Ben Sira in Hebrew. A Text Edition of all Extant Hebrew Manuscripts & a Synopsis of all Parallel Hebrew Ben Sira Texts* (VTS 68), Leiden 1997. Inclou el text dels nou manuscrits hebreus descoberts fins ara (Ms A-B-Bmg-C-D-E-F, el de Masada i Qumran) tal com es troben en els manuscrits originals. A més a més presenta una sinopsi de tots el textos hebreus en paral·lel. Esperem una segona edició corregida de l'obra.

18. T. Muraoka – J. F. Elwolde (eds.), *The Hebrew of the Dead Sea Scrolls and Ben Sira. Proceedings of a Symposium held at Leiden University 11-14 December 1995* (Studies on the Texts of the Desert of Judah 26), Leiden 1997. Es tracten diversos aspectes de la llengua hebrea utilitzada per Ben Sira: Fassberg, «Syntax of Dependent Clauses»; Hurvitz, «The Hebrew of Ben Sira as a Link between Biblical and Mishnaic Hebrew»; Kaddari, «The Syntax of כ in the Language of Ben Sira» i Van Peursen, «Periphrastic Tenses in Ben Sira».

19. T. Muraoka – J. F. Elwolde (eds.), *Sirach, Scrolls and Sages. Proceedings of a Second International Symposium on the Hebrew of the Dead Sea Scrolls, Ben Sira & the Mishnah held at Leiden University, 15-17 December 1997* (Studies on the Texts of the Desert of Judah 32), Leiden 1999. Es va seguir la mateixa línia del primer congrés, però amb més intervencions: Aitken, «The Semantics of “Glory” in Ben Sira»; Beentjes, «The Hebrew Texts of Ben Sira 32[35].16-33[36].2»; Fassberg, «On Syntax and Style in Ben Sira: Word Order»; Hurvitz, «Comments on the Linguistic Profile of Ben Sira»; Joosten, «Pseudo-Classicism in Ben Sira»; Kister, «Biblical Expressions, Allusions and Lexicography of Ben Sira»; Van Peursen, «Negation in the Hebrew of Ben Sira»; Reiterer, «כרת in the Hebrew of Ben Sira»; Wesselius, «The Language of the Hebrew Bible Contrasted with the Language of Ben Sira Manuscripts and of the Dead Sea Scrolls».

20. T. Muraoka – J. F. Elwolde (eds.), *Diggers at the Well. Proceedings of a Third International Symposium on the Hebrew of the Dead Sea Scrolls and Ben Sira* (Studies on the Texts of the Desert of Judah 36), Leiden 2000. Aquesta trobada va tenir lloc a la «Ben-Gurion University of the Negev» l'octubre de 1999 amb el tema «The Hebrew of the Dead Sea Scrolls and its Relationship to other Contemporaneous Hebrew Dialects». Els organitzadors van ser els professors E. Qimron, D. Sivan (Beer-Sheva) i T. Muraoka (Leiden). De contribucions sobre Ben Sira només n'hi hagué dues: H. Dihi, «Non-biblical Verbal Usages in the Book of Ben Sira» i Mark S. Smith, «The Infinitive Absolute as Predicative Verb in Ben Sira and the Dead Sea Scrolls: a Preliminary Survey».

21. Wido Th. van Peursen, *The Verbal System in the Hebrew Text of Ben Sira*. Tesi dirigida pel Prof. T. Muraoka i defensada a la Universitat de Leiden el 2 de novembre de 1999 (l'autor n'està preparant la publicació). Aquest estudi descriu el sistema verbal en el text hebreu de Sir i intenta situar l'hebreu d'aquest llibre en relació amb altres formes de la llengua hebrea. Encara que el sistema verbal de Sir s'assembla molt al de l'hebreu bíblic, presenta algunes particularitats que l'acosten, per exemple, a l'hebreu rabínic.

6. Estudis sobre les versions del Siràcida (grega, siríaca)

22. Christian Wagner, *Die Septuaginta-Hapaxlegomena im Buch Jesus Sirach. Untersuchungen zu Wortwahl und Wortbildung unter besondere Berücksichtigung des textkritischen und übersetzungstechnischen Aspekts* (BZAW 282), Berlin 1999. És la seva tesi, defensada a la Universitat de Regensburg (Alemanya) l'any 1997. Estudia els hapaxlegomena en el text grec del Siràcida.

23. Lutz Schrader, *Verwandtschaft der Peschitta mit der (alt)lateinischen Übersetzung im Sirachbuch? Ein Beitrag zur Methodik textgeschichtlicher Forschung* (BN.B 11), München 1998. Estudia la relació de la Peschitta amb la traducció llatina del text del Siràcida.

7. Estudis sobre determinades perícopes del Siràcida

24. Nuria Calduch-Benages, *En el crisol de la prueba. Estudio exegético de Sir 2,1-18* (Asociación Bíblica Española 32), Estella, Navarra 1997. Tesi dirigida pel Prof. Maurice Gilbert i defensada al Pontifici Institut Bíblic (Roma) l'any 1995.

25. Andrzej Kondracki, *La 7773 che espia i peccati. Studio esegetico di Sir 3,1-4,10*. Tesi no publicada, dirigida pel Prof. Maurice Gilbert al Pontifici Institut Bíblic (Roma) l'any 1996.

26. Jan Liesen, *Full of Praise. An Exegetical Study of Sir 39,12-35* (Supplements to the Journal for the Study of Judaism 64), Leiden 2000. Tesi dirigida pel Prof. Maurice Gilbert i defensada al Pontifici Institut Bíblic (Roma) l'any 1998.

27. Ralph Hildesheim, *Bis daß ein Prophet aufstand wie Feuer. Untersuchungen zum Prophetenverständnis des Ben Sira in Sir 48,1-49,16* (Trierer theologische Studien 58), Trier 1996. Tesi dirigida pel Prof. Reinhold Bohlen i defensada a la Facultat de Teologia de Trèveris (Alemanya).

28. Otto Mulder, *Simon de hogepriester in Sirach 50. Een exegetisch onderzoek naar de betekenis van Simon de hogepriester, als climax van de Lof der vaderen in Ben Sira's concept van de geschiedenis van Israël*, Almelo 2000. Tesi dirigida pel Prof. P. C. Beentjes i defensada a la Universitat Catòlica d'Utrecht (Països Baixos). Es tracta d'un estudi del capítol 50 de Ben Sira i de la persona del gran sacerdot Simó a partir del text hebreu del Ms B. Segons l'autor, Ben Sira va conèixer Simó personalment i la festa que descriu en el cap. 50 és la festa del Rosh-ha-shanah. Interessant la divisió que presenta de Sir 44-50.

8. Estudis sobre algunes temàtiques del Siràcida

29. Jeremy Corley, *Ben Sira's Teaching on Friendship* (UMI Microform 9630243), Ann Arbor MI 1996. Tesi dirigida pel Prof. Alexander A. Di Lella. Serà publicada en «Brown Judaic Studies». Després d'una introducció general sobre l'amistat en el món antic i la situació social i històrica de Ben Sira, l'autor tracta les set perícopes més importants sobre l'amistat.

30. Jerzy Kulaczkowski, *Starotestamentalne ujęcie wychowawczej funkcji rodziny. Studium pastoralne na przykładzie Księgi Syracha*. Tesi defensada a Lublin (Polònia) l'any 1997. Estudia la funció pedagògica de la vida familiar en Ben Sira (informació presa de Beentjes, «Five Years of Ben Sira Research»).

31. Ingrid Krammer, *Die Auswirkung des Verhaltens zum Mitmenschen auf die Beziehung zu Gott im Buch Jesus Sirach*. Tesi no publicada, dirigida pel Prof. Friedrich V. Reiterer a la Universitat de Salzburg (Àustria) l'any 1997. Estudia l'efecte de les relacions humanes en la relació amb Déu en el llibre de Ben Sira.

32. Michael Reitemeyer, *Weisheitslehre als Gotteslob. Psalmentheologie im Buch Jesus Sirach* (BBB 127), Berlin 2000. Tesi dirigida pel Prof. Erich Zenger i defensada a la Facultat de Teologia catòlica de la Universitat de Münster (Alemanya). Estudia la lloança a Déu com a element clau en les instruccions sapiencials del Siràcida.

33. Ursel Wicke-Reuter, *Göttliche Providenz und menschliche Verantwortung bei Ben Sira und in der Frühen Stoa* (BZAW 298), Berlin 2000. Tesi dirigida pel Prof. Otto Kaiser i defensada a la Universitat de Marburg (Alemanya). Estudia el tema de la providència divina i la responsabilitat de la persona humana en el llibre del Siràcida i en la doctrina estoica.

9. Obres col·lectives sobre el Siràcida

34. Friedrich V. Reiterer (ed.), *Freundschaft im Buch Sirach. Beiträge des Symposiums zu Ben Sira*, Salzburg 1995 (BZAW 244), Berlin 1996. El volum està dedicat al tema de l'amistat en el Siràcida. Les perícopes i els temes tractats són els següents: Beentjes, «Sir 6,5-17»; Schrader, «Sir 12,8-12»; Kieweler, «Sir 19,6-19»; Marböck, «Sir 22,19-26»; Kaiser, «Sir 27,16-21»; Sauer, «Sir 37,1-6»; Reiterer, «Sir 25,1-11»; Krammer, «Scham und Freundschaft in Sir»; Egger-Wenzel, «חם bei Ijob und Sir».

35. Pancrattius C. Beentjes (ed.), *The Book of Ben Sira in Modern Research. Proceedings of the First International Ben Sira Conference 28-31 July 1996 Soesterberg, Netherlands* (BZAW 255), Berlin 1997. Els temes tractats són: Reif, «The Discovery of the Cambridge Genizah Fragments»; Reiterer, «Review of Recent Research on the Book of Ben Sira»; Marböck, «Structure and Redaction History in the Book of Ben Sira»; Martone, «Ben Sira Manuscripts from Qumran and Masada»; Beentjes, «Reading the Hebrew Ben Sira Manuscripts Synoptically»; Di Lella, «Fear of the Lord as Wisdom: Sir 1,11-30»; Calduch-Benages, «Trial Motive in the Book of Ben Sira, specially in Sir 2,1-6»; Gilbert, «Wisdom of the Poor: Sir 10,19-11,6»; Camp, «Honor and Shame in Ben Sira»; Wright, «Ben Sira as Defender of the Jerusalem Priesthood».

36. Renate Egger-Wenzel – Ingrid Krammer (eds.), *Der Einzelne und seine Gemeinschaft bei Ben Sira. Festschrift Friedrich V. Reiterer* (BZAW 270), Berlin 1998. El volum conté quinze estudis sobre l'individu i el seu lloc en la societat: Kaiser, «Aspekte der Anthropologie Ben Siras»; Egger-Wenzel, «Sir 25,22»; Beentjes, «Sir 4,1-10»; Corley, «Friendship according to Ben Sira»; Calduch-Benages, «Fear for the Powerful or Respect for Authority?»; Minissale, «Ben Sira und die Autoritäten»; Schrader, «Beruf, Arbeit und Musse in Sir»; Morla Asensio, «Poverty and Wealth in Sir»; Gilbert, «Prêt, aumône et caution»; Kieweler, «Benehmen bei Tisch»; Walkenhorst, «Weise werden und altern bei Ben Sira»; Krammer, «Sir 27,25-29»; Murphy, «Sin, Repentance and Forgiveness»; Wahl, «Lebensfreude und Genuß bei Ben Sira».

37. Nuria Calduch-Benages – Jacques Vermeulen (eds.), *Treasures of Wisdom. Studies in Ben Sira and in the Book of Wisdom. Festschrift M. Gilbert* (BETL 143), Leuven 1999. Conté vint articles sobre Sir: Minissale, «Uncommon Words in the Hebrew Text of Sir»; Calduch-Benages, «Aromas, perfumes y fragancias en Sir»; Murphy, «The Use of Proverbial Sayings in Sir»; Wright, «B. Sanhedrin 100b and Rabbinic Knowledge in Sir»; Sauer, «Gedanken über den themastischen Aufbau des Buches Ben Sira»; Liesen, «Strategical Self-References in Sir»; Beentjes, «Brotherhood in Sir»; Reiterer, «Die immateriellen Ebenen der Schöpfung in Ben Sira»; Wischmeyer, «Gut und Böse: NT und Ben Sira»; Whybray, «Ben Sira and History»; Wénin, «Sir 16,26-17,14»; Di Lella, «Sir 22,9-15»; Dumoulin, «Sir 35,11-24 et Luc 18,1-8»; Ska, «Sir 44-50 et le canon de l'AT»; Vermeulen, «Siracide et Néhémie»; Marböck, «Sir 50»; Israel, «Sir 50,26»; Pakh, «Qoh 7,26 and Sir 9,3»; Lohfink, «Koh 12,9 und Sir 37,23»; Puech, «Ben Sira et les manuscrits de la Mer Morte».

10. Perspectives de futur

Tot i que el llibre de Ben Sira està despertant l'interès de molts estudiosos i que s'ha avançat molt en el seu coneixement en aquests darrers anys, encara hi ha molta

feina a fer. He recollit algunes propostes de Beentjes, Gilbert i Morla Asensio⁷ i n'hi he afegit algunes meves: *a*) l'estructura del llibre; *b*) les formes literàries; *c*) les imatges; *d*) l'antropologia; *e*) la pedagogia del savi; *f*) el binomi pietat-Llei; *g*) l'ús de l'Escriptura; *h*) l'actitud envers l'hel·lenisme; *i*) la relació entre Ben Sira i Proverbis; *j*) la relació de les versions amb el text grec i el rerefons històric i teològic de les seves diferències; *k*) la relació del llibre de Ben Sira (i les addicions) amb els escrits de Qumran; *l*) l'ús i la funció del llibre de Ben Sira en la literatura rabínica; *m*) Sir com un testimoni del procés de canonització de la Bíblia hebrea; *n*) la creació d'un model estàndard de numeració.

Núria CALDUCH-BENAGES

Via Leone Magno, 25-27

I – 00167 ROMA

e-mail: ncalduch@pcn.net

7. BEENTJES, «Five Years», 88; M. GILBERT, «The Book of Ben Sira: Implications for Jewish and Christian Traditions», en S. TALMON (ed.), *Jewish Civilization in the Hellenistic-Roman Period* (JSPSS 10), Sheffield 1991, p. 90; V. MORLA ASENSIO, *Libros sapienciales y otros escritos* (Introducción al estudio de la Biblia 5), Estella 1994, pp. 254-256.